

II. De tweede helft van de negentiende eeuw

1. Onze school en de crisis van 1848.

In onze streek werkte rond 1840 zowat 50% van de bevolking in de vlasnijverheid. De helft van de mensen op het Westvlaamse platteland leefde van het vlas en nog eens één vierde vond in deze nijverheid een onmisbare bijverdienste. Ook te Kortemark stond in de meeste huiskamers een spinnewiel of weefgetouw en gingen de mannen tijdens de zomermaanden het vlas slijten in de Leiestreek. Toen de crisis toesloeg in de jaren veertig was niemand daarop voorbereid. Op vijf jaar tijd, van 1837 tot 1842, verminderde de uitvoer van Belgisch linnen naar Frankrijk met de helft. De "vlascommerce" bood geen toekomst meer aan de mensen. Bovenop deze catastrofe kwam nog een crisis in de landbouw.

De vorst vernielde een groot deel van de tarweoogst. Eind juli 1845 begon de aardappelziekte. Daardoor ging 92,4% van de aardappelooft verloren. Het jaar daarop tastte een ziekte de rogge en tarwe aan : de oogst viel op 1/3 van de normale opbrengst. Drie jaar lang verzwakte hongersnood de weerstand van de plattelandsbevolking. Epidemieën teisterden de verzwakte mensen : tyfus in 1847 - 1848 en cholera in 1848 - 1849. Toch was de hongersnood de belangrijkste oorzaak van het hoge sterftecijfer uit die jaren. In 1848 lag het Westvlaamse sterftecijfer 22.000 eenheden boven het normale gemiddelde. Ook in het arme Kortemark sloeg de crisis hard toe. In 1848 stierven ongeveer 70 mensen meer dan in de vorige jaren. Een derde van de overledenen waren kinderen. Ook het aantal geboorten lag dat jaar merkkelijk lager. Het viel terug van 130 op 97¹.

In de steden maar vooral op het platteland veroorzaakte de vascrisis een heropleving van de manuele kant. De spinsters schakelden over naar kantwerk en deze nieuwe nijverheid hielp de mensen door de ergste crisisjaren heen. De overheid, de geestelijkheid en de kloosters zetten zich hiervoor in. Overal rezen kantscholen uit de grond.

Volgens brieven uit het bisschoppelijk archief werden ook te Kortemark dergelijke initiatieven genomen. Pastoor Lampe richtte drie kantschooltjes op, de gemeente organiseerde kantlessen en ook de zusters gaven zulke lessen. Men kon rond 1855 op tenminste vijf

¹ K. VAN ISACKER, *Mijn land in de kering*, dl. I, pp. 67-73 ; Kortemark, P.A.K., overlijdensregister 1839-1849 en geboorteregisters 1845-1849

plaatsen te Kortemark het kantklossen aanleren. Drie ervan waren geen echte scholen : het waren gewone huizen waarvan de bewoners aan een groepje kinderen het kantklossen leerden. De kinderen kregen een vergoeding voor het gemaakte kant. Andere vakken kregen zij er niet. In onze school werden de kinderen niet betaald voor het geleverde werk maar zij kregen naast het klossen nog les in lezen, schrijven en rekenen².

De plaatsen waar de kinderen wel betaald werden, vormden een ernstige bedreiging voor onze school. Getuige hiervan volgende brief die op 15 mei 1856 door de zusters van onze school naar bisschop Malou gestuurd werd :

"Wij zien met droefheid dat op onze Parochie het onderwijs bijzonderlijk de Christelijke Leering, alle jaren verminderd, gevolgentlijk de goede reden. Dit is zeker, dat er de twee spellewkscholen opgeregt zijn geweest, op den noord en oostkant der Parochie".

Reeds in 1852 reageerden de zusters tegen het dalend aantal leerlingen. Zij lieten jongens toe tot de kantlessen en gaven de kinderen geld voor hun kled of "beste kostuum" voor de plechtige heilige communie. Maar toch bleven steeds meer kinderen weg. In de brief aan de bisschop stond het resultaat van deze ontvolking vermeld :

"... Dat er bij ons maar zes arme meyskens meer zijn die leren voor het eerste jaar, hunner eerste (= plechtige) Communie ..."

² K. VAN ISACKER, O.C., pp. 67 en 68 ; Brugge. A.B.B., F 207, brief uit 1856 ; A. JACOBUS, O.C., p. 54

Moeder Rosalia had daar maar één verklaring voor :

"Mijnheer den Pastor die zegt wel in de Kerk, de Kinders die niet ter school gaan zullen niet opgetekent zijn voor hun eerste communie, maar als hij de Kinders onder wege tegen komt, waar gaat gij, vraagt hij hun ? Naar de Zusters school antwoorden zij, en hij zegt, gij zijt te groot ... gij moogt ook t'huis leren ... Vele volgen zijn gedagt om hunne Kinders tot die (betalende) scholen te zenden" ³.

De ruzie tussen de zusters en pastoor Lampe, die nochtans directeur was van het klooster, komt hier dus opnieuw tot uiting. Tegen deze onmogelijke situatie deden de zusters hun beklag bij de bisschop. In 1852 werd de pastoor als directeur vervangen door medepastoor Vanden Berghe. Deze laatste was te Kortemark werkzaam van 1851 tot 1857. Medepastoor Vandeghinste volgde hem op van 1857 tot 1863. De ruzie met de pastoor bleef echter niet aanslepen. Hij werd in 1863 gedurende de laatste maanden van zijn leven opnieuw directeur van het klooster. Ook schonk hij de school van Markhove, die hij in maart 1860 op deze wijk had opgericht, aan de zusters van de Heilige Vincentius a Paulo. Dit was meteen de eerste van een hele reeks bijscholen waar onze zusters ook het onderwijs zouden organiseren.

Ons klooster telde in 1858 zeven zusters : Rosalie Victoire Van Damme (overste "Moeder Rosalia"), Pascale Vandermeersch, Barbe Mioen, Romanie Demeester, Babienne Demeester, Lucie Demeurisse en Colette Vandenbogaerde. Ze noemden zichzelf "Zwarte Zusters in de school en schoolmeesteressen van St. Vincent de Paul te Cortemark" (Uit een brief van 1852). Rosalie Van Damme werd in 1858 als overste opgevolgd door zuster Romanie Demeester. Zij werd onder de naam van moeder Marie de derde overste.

In het werk "Uit het verleden van Kortemark" van wijlen meester Verhaeghe blijkt dat er tot 1914 nog een klas voor kantwerk was onder de knappe leiding van Zuster Rosa⁴.

³ Brugge, A.B.B., F 207, brief uit 1856

⁴ M. VERHAEGHE, O.C., pp. 173-175 ; Brugge, A.B.B., F 207, brief uit 1856

Op de grond van de inventaris de Costumerk.

1. Een woonhuis, ten voorste met 14 are 74 centiare land, gekocht ten 14 July 1849, voor 850 francs, van familie Kerroman.
 2. Hoekland koop 32, groot 44 en 32 are, gekocht in publieke venditie ten 20 april 1848, voor 2.100 francs.
 3. bezette rente van 2176 fr. 80 c. ten best of een hofstede, ten laste van Jan Casparus, en 4 1/2% ten voorde van 10000 fr. ten 10 july 1844. (Inventarisatie van 10000 francs.)
 4. Een obligatie van 500 fr. an 5% best of een stuk land, ten laste van Ferdinand Klomp, voor 12 july 1835. de vermindering der inschrijving gedaan in februari 1847.
 5. Een obligatie van 3700 fr. an 5% best of een hof, van 5% schulden van Jodigou, in november 1835 - hypothecaire venied - april 1837. - Er blijft over 100 francs over van over.
 6. Een rente van 1200 franc an 5% niet oplosbaar, met hypotheek op hof en land vermindert in 1848 5% opbrengst ten laste van Jan van Ritsveld. (opgeheven ten 7 feb. 1835.)
 7. Een rente van 700 fr. an 5% wederkoop in 1841 ten 20 november ten laste van Karel Grijp, eerst gehypothecant op goed en vermindert in 1841 en niet vermindert.
 8. Het Klooster, school, en Dependentie, 29 are 49 cent are land, verkocht door den herpastor Knull, ten 2 may 1846.
- Staat op Rosalia Vandommen, - Vreemde klooster van S. Wambertien te Costumerk. - alleen.
- Staat op Rosalia van Dornum schoolmeester, wonende te Costumerk - alleen.
- Staat op Rosalia Vandommen Rosalia Vandommersch, Rommie Dijkster en Costum familie Vandommersch alle van oudtijde in schoolmeester in Costumerk te Costumerk.
- Staat op Rosalia Vandommen Rosalia Vandommersch, Caroline Vandommersch en Rommie Dijkster, mede van oudtijde in schoolmeester in Costumerk.
- Staat op Ros. Vandomme, Ros. Vandommersch, Rogina (capite en 3000 guldens Dijkster (kapite Dijkster) wonende in de dreef te Costumerk.
- Staat op Ros. Vandommen Ros. Vandommersch, Rogina (kapite 1000 guldens Dijkster, schoolmeester wonende te Costumerk.
- Staat op Ros. Vandommen Ros. Vandommersch, Rogina (kapite 1000) schoolmeester.
- Staat op:
 Rosalia van Dornum
 Rosalia Vandommersch
 Rommie Dijkster
 Caroline Vandommersch
 Hortensia Ansems (in wy)
 Barbara Niemen
 Anna Verhaeghen (in wy)
 Marie Kloss
- Wachtster zuster in de school en schoolmeester van S. Wambertien te Costumerk.
- Ten 27 July 1849 Anna Verhaeghen heren van de Rosalia Vandommen alleen.
- Ten 3 april 1851 Hortensia Ansems verkocht heren 10000.
- Rosalie van Dornum - Ros. Vandommen Caroline Vandommersch - Rommie Dijkster Barbara Niemen, - Marie Kloss.

16. De bezittingen van het klooster rond 1850. (brief gericht aan de bisschop).

En ten 20 Oct 1853 Marie Kloss verkooft heren 20000/1000 en vestigt de dreef (1/3 en 1/28) aan Rosalia van Dornum schoolmeester Rosalia Vandommersch Caroline van Dornum schoolmeester Rommie Dijkster en Barbara Niemen alle meesters in de school en klooster van Costumerk.

2. De wet op de liefdadige instellingen.

In november 1850 werd in het parlement de bespreking aangevat van een liberaal wetsvoorstel over de reorganisatie van de caritatieve werken. Het voorzag een totale laïcisering van de liefdadigheid die grotendeels in handen was van de clerus. De oude Napoleontische wetgeving die bepaalde dat de goederen van de armen door de Openbare Onderstand werden beheerd, was praktisch in onbruik geraakt. Men had sedert lang oogluikend toegestaan dat priesters of kloosters deze goederen beheerden. De Kerk reageerde natuurlijk heftig tegen deze zoveelste liberale poging om haar macht te breken. Zij ging in de tegenaanval tijdens het gematigd katholiek -liberaal kabinet dat ons land bestuurde van 1855 tot 1857.

Het wetsontwerp van de katholieke minister van binnenlandse zaken Pieter de Decker wenste de macht van de clerus op het vlak van de liefdadigheid een wettelijke bekrachtiging te geven.

Het voorzag liefdadige instellingen onder privaat beheer naast instellingen van de Openbare Onderstand. Deze wet kwam er in 1857 niettegenstaande heftige kamerdebatten en gewelddadige liberale onlusten te Brussel⁵.

Het was in het licht van deze nieuwe wet dat de zeven kloosterzusters van onze school op 30 maart 1858 voor notaris Ketele verschenen. De kloostergemeenschap van Moeder Rosalia werd er een burgerlijke instelling met rechtspersoonlijkheid.

"Par devant Désiré Alexandre Ketele notaire à la résidence de Cortemarq ont comparée (sic)

1. *Rosalie Victoire Van Damme*
2. *Pascale Vandermeersch*
3. *Barbe Mioen*
4. *Romanie Julienne Demeester*
5. *Babienne Barbe Demeester*
6. *Lucie Demeurisse*
7. *Colette Vandenbogaerde*

Toutes demeurant dans le local des soeurs de Saint Vincent de Paul à Cortemarq et y tenant école.

⁵ T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België*, p. 118

Lesquelles ont déclaré par ces présents vouloir se constituer en Société Civile, sous la désignation de société des Institutrices de Saint Vincent de Paul, dans le but d'instruire les enfants ...”

Welke waren nu hun bezitting ? Ze werden opgesomd in een brief van 5 maart 1852 gericht aan de bisschop :

1. Een woonhuis, tweewoonst met 14 a 75 ca land, gekogt den 14 juli 1849, voor 850 frank, van familie Herreman.
2. Kerkland, koop 32, groot 44 a 30 ca, gekogt in publieke venditie den 20 april 1848, voor de som van 1220 francs.
3. Een obligatie van 500 fr. aan 5\$ bezet op een stuk land...
4. Bezette rent van 2.176 fr. 86 cts...
5. Een obligatie van 870 fr. 75 cts...
6. Een rente van 1.200 fr. à 5%
7. Een rente van 700 fr. à 5%
8. Het klooster, school, en dependention, 29 aren 49 centiaeren land, verkogt door den heer pastor Mulle, den 2 aug. 1846⁶.

⁶ Brugge. A.B.B., F 207, brieven uit 1852 en 1858

3. De bloei van onze school.

In 1879 waren de zusters van onze school, de zusters van Sint Vincentius a Paulo, erin geslaagd een degelijk onderwijsnet uit te bouwen te Kortemark. In de Handzamestraat stond eerwaarde zuster Romanie Demeester in voor een lagere school met een 150-tal meisjes. Zij was ook directrice van een kostschool met een dertigtal kostgangertjes. Op dezelfde plaats hield eerwaarde zuster P. Delaere de "bewaarschool" en de "adultenschool". De adultenscholen of scholen voor volwassenen werden bij K.B. van 1.9.1886 opgericht door de liberale regering. Men gaf er onderwijs aan leerlingen ouder dan 14 jaar. Deze scholen moesten het lager onderwijs vervangen of aanvullen omdat vele kinderen vroegtijdig de lagere school verlieten om te gaan werken.

Op de wijk Markhove hadden de zusters nog een gemengde lagere school met 85 jongens en 110 meisjes. Deze werd geleid door eerwaarde zuster Barbara Mioen. Behalve het pensioonaat werd het onderwijs gesubsidieerd door de overheid. Het waren "aangenomen scholen". In deze vrije scholen betaalde de overheid de kosten voor verwarming en verlichting⁷.

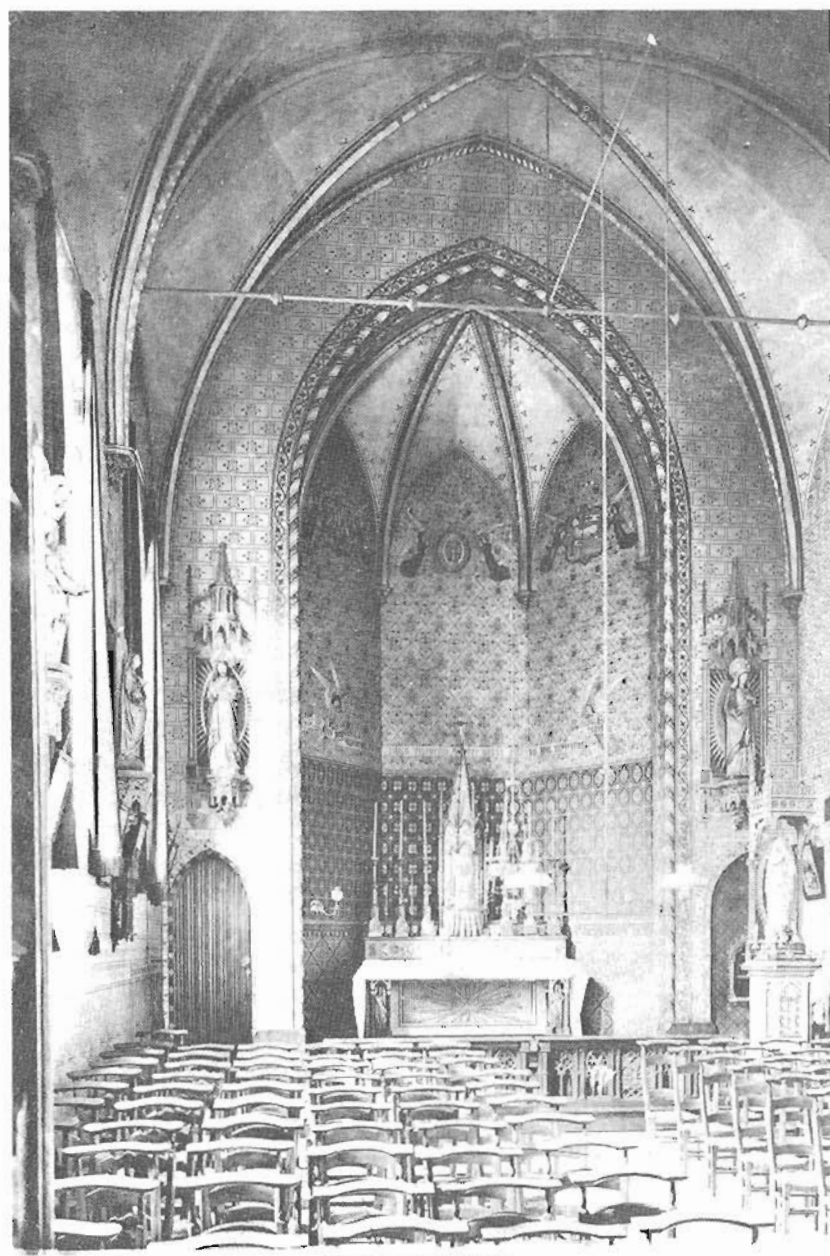
Kadasterplannen leren ons dat het schoolgebouw in die periode een grote uitbreiding kende. Reeds in 1860 was achter de bestaande gebouwen een vleugel bijgebouwd. In 1872 werd het rechter aanpalende stuk weiland, eigendom van notaris Louis Ketele uit Handzame, aangekocht. Ook het huis en de tuin aan de rechterkant, eigendom van Cesar Gadcyne uit Kortemark, werden verworven. In 1875 was op deze laatste grond reeds een aanzienlijk complex verrezen. De straatzijde van dit nieuwe gebouw werd gevormd door de kapel die vanaf dan als het ware het schitterende boegbeeld van onze school werd. De kapel werd toegewijd aan de Heilige Familie. Voordien beschikte het klooster alleen over een kleine bidplaats. Daardoor verdween een vertrouwd beeld uit de Handzamestraat, namelijk de rij zwijgende zusters en kostgangertjes die dagelijks in de vroege ochtend naar de parochiekerk trokken...⁸

⁷ M. DEVROEDE, *O.C.*, pp. 186-187 ; M. VERHAEGHE, *O.C.*, pp. 173-174 ; K. DE CLIRCK, *Belgisch Onderwijsbeleid*, pp. 206-207

⁸ Brugge, Ka.B., legger 1848 ; Kortemark, gemeentehuis, Atlas der Buurtspoorwegen, plan 10 ; Kortemark, K.A., Oorsprong van het Schoolklooster, fotoboek I, p. 17

17. Titelblad van het schrift voor avondwerken (1878): "Cahier de devoirs au net".

18. *Interieur van de eerste kapel (1875).*

CORTEMARCK
Kostschool Pensionnat Kapel Chapelle

4. De Wet op het Lager Onderwijs (1 juli 1879).

Op 1 juli 1879 ondertekende koning Leopold II de wet op het lager onderwijs die door de liberale regering was ingediend. Deze verving de vorige uit 1842 en bestreed de te grote kerkelijke invloed op het lager onderwijs. In hoofdzaak kwam de tekst hierop neer : elke gemeente moest voortaan tenminste één lagere rijksschool hebben. Vrije scholen mochten niet meer worden gesubsidieerd. Bijzonder belangrijk was de bepaling dat het godsdienstondericht niet langer meer van het leerplan deel uitmaakte ! Op 17 juli werd de wet van kracht. De bisschoppen reageerden prompt. Zij stuurden naar elke parochie een brief die de zondag moest voorgelezen worden :

"Onder het beheer van de nieuwe wet zijn de openbare scholen slecht en gevaarlijk ... Geen enkel christen mag meewerken aan de uitvoering van de wet ... De ouders die hun kinderen naar een officiële school sturen, begaan een zware zonde ..."

Elke pastoor kreeg de opdracht om in zijn parochie een vrije lagere school in leven te houden en er het nodige geld voor in te zamelen. "Van de scholen zonder God en de meesters zonder geloof, verlos ons Heer", weerklonk het in de zondagsmissen. De gevolgen bleven niet uit : in 1883 waren er in België 255 rijksscholen zonder één enkele leerling en te Kortemark verlieten de onderwijzers de gemeenteschool. Zij openden een vrije school in de Handzamestraat. Waar deze school juist werd opgericht konden we niet achterhalen. Al vlug gaven zij er onderwijs aan de meeste schooljongens. De echte gemeenteschool bleef zo goed als leeg⁹.

Ook de zusters van onze school reageerden. Op 8 september stuurden de directrices van de centrumschool en van de Markhoveschool volgende brief naar de arrondissementscommissaris De Prey :

⁹ T. LUYKX, *O.C.*, pp. 169-172 ; K. DE CLERCK, *O.C.*, p. 150 ; M. VERHAEGHE, *O.C.*, pp. 173-174 en 124 ; Kortemark, K.A., fotoboek I, p. 18

Monsieur le Commissaire,

Nous avons l'honneur de vous informer :

1. que la nommée Romanie Demeester, directrice de l'école adoptée des filles établie à l'agglomération de cette commune, vu que la loi du 1er juillet 1879 est contraire à sa profession de religieuse et blesse sa conscience, renonce à l'adoption par sa lettre du 8 de ce mois...

Et 2. que la nommée Barbe Mioen directrice de l'école adoptée au hameau Marckhove en cette commune, renonce aussi par lettre de la même date et pour les même motifs à l'adoption".

Op 9 september volgde het ontslag van de oversten van de school voor volwassenen en van de "bewaarschool". Op 18 oktober werd bij Koninklijk Besluit afgekondigd dat deze scholen niet werden erkend¹⁰.

Van 1879 tot 1884 woedde in ons land dus een hevige schoolstrijd. Het was een moeilijke periode voor de scholen van de zusters van Sint Vincentius a Paulo te Kortemark die hun overheidstoelagen opgeschort zagen. Gelukkig voor hen mislukte de plaatselijke vertegenwoordiger van de liberale regering, arrondissementscommissaris De Prey, in zijn voornemen een gemeentelijke meisjesschool op te richten. Een K.B. van 3 maart 1880 stimuleerde dat nochtans. Het katholieke gemeentebestuur gaf echter niet toe. De schoolwet van 1879 had de liberale regering erg onpopulair gemaakt. De katholieke bevolking voelde zich in de hoek gedrukt en de cijnskiezers namen het niet dat er nieuwe belastingen kwamen voor de bouw van officiële scholen. De kamerverkiezing van 1884 betekende voor de liberalen een grote nederlaag. De katholieken kwamen aan de macht en zorgden aanstonds voor een schoolwet die gunstig was voor hun onderwijsnet. Op 21 oktober 1884 werden de lagere scholen van de zusters van de Heilige Vincentius a Paulo te Kortemark door de bestendige deputatie opnieuw gesubsidieerd¹¹.

¹⁰ M. VERHAEGHE, *O.C.*, p. 173

Vertaling van de brief :

Mijnheer de Commissaris,

Wij hebben de eer u te informeren :

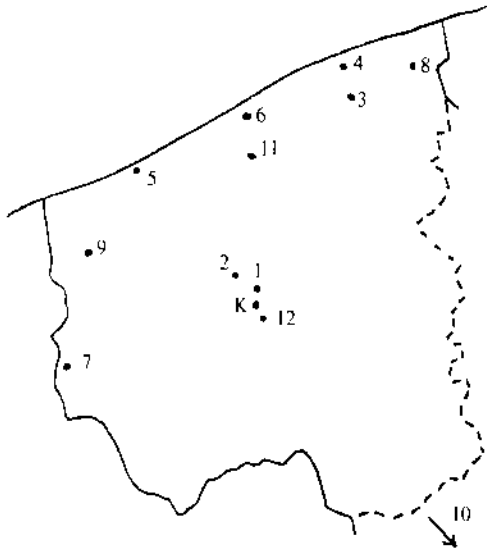
1) dat de genoemde Romanie Demeester, directrice van de aangenomen meisjesschool, ingericht in de agglomeratie van deze gemeente, gezien de wet van 1 juli 1879 in tegenstelling staat tot haar geloften en haar geweten kwetst, afziet van de erkenning door haar brief van de 8ste van deze maand ... ; en 2) dat de genoemde Barbe Mioen, directrice van de school (ingericht) op de wijk Marckhove in deze gemeente, ook afstand doet met een brief van dezelfde datum en omwille van dezelfde redenen.

¹¹ M. VERHAEGHE, *O.C.*, p. 174 : T. LUYKX, *O.C.*, pp. 172-173

21. *Moeder Stanislas en de pensionnaires (ca. 1895).*

5. Moeder Stanislas (1879-1900).

Polina Delaere, want zo was haar echte naam, werd op 8 juli 1839 te Moorsele geboren als oudste (?) dochter in het arme gezin van Lodewijk en Anna Vanbalberghe. Vader was "stamper" (olieslager), moeder was spinster. Op 12 mei 1859 trad zij in het klooster te Kortemark en ze koos de naam Maria Stanislas de Kostka. Ze werd geprofest op 2 september 1861. In 1879 vinden we haar naam terug als bestuurster van de "bewaarschool". Op 22 september van hetzelfde jaar werd zij door haar medezusters verkozen tot vierde overste. Zij volgde moeder Marie op die een week later overleed.

Als nieuwe overste kwam ze midden de schoolstrijd terecht. Een harde tijd maar zij redde het met de opbrengst van het kantwerk van de lagere scholen, met het kostgeld van de pensionaires en met de giften. Eens deze moeilijkheden voorbij bracht zij de school en het klooster tot grote bloei. In november 1888 werd met veel luister het vijftigjarig bestaan van de kostschool gevierd. Een groot aantal oud-leerlingen en hun ouders waren aanwezig. In die halve eeuw was het pensionaat uitgegroeid tot een bekende eliteschool. Van overal uit de provincie stuurden hereboeren er hun dochter heen voor een goede opvoeding.

Een jaar later, meer bepaald op 17 oktober 1889, werd de kostschool toegewijd aan de zalige Margareta-Maria Alacoque. Zij was het die in de zeventiende eeuw de verering van het Heilig Hart van Jezus had gepropageerd. Deze devotie was enkele maanden voordien uitgeroepen tot een belangrijk kerkelijk feest. Vandaar waarschijnlijk de keuze om haar tot beschermheilige van de kostschool te maken. Tot dan heette het pensionaat "Institut de Saint-Vincent de Paul"¹².

Binnen het pensionaat werd op het einde van de negentiende eeuw een landbouwfdeling opgericht. Het was daarmee één van de eerste in ons land (voor meer hierover zie punt 7 van dit deel).

Tot ongeveer 1860 had de kloostergemeenschap slechts een klein aantal zusters (in 1858 : zeven). Onder het krachtige bestuur van Moeder Stanislas nam hun aantal heel sterk toe tot 54 in 1890.

22. Kaart van West-Vlaanderen met overzicht van de stichtingen uit de vorige eeuw.

K : Hoofdklooster Kortemark

1 : Markhove (1860-1987)

2 : Bovekerke (1871-1890)

3 : Zuienkerke (1880-1948)

4 : Uitkerke (1884-1956)

5 : Westende (1885)

6 : Bredene-Dorp (1886)

7 : Haringe (1887-1962)

8 : Westkapelle (1893-1984)

9 : Bulskamp (1894-1908)

10 : La Docherie (1897-1910)

11 : Zandvoorde (1897-1976)

12 : Kortemark-Elle (1899)

¹² M. VERHAEGHE, ID. ; Kortemark, K.A., fotoboek I, pp. 16-20 en fotoboek II, p. 34

23. Moeder Stanislas en de Zusters (ca. 1895). Op de laatste rij bemerken we voor het witte raam Zr. Henriette en Zr. Dominique, latere algemeen oversten.

De congregatie werd dan ook één van de grootste van het bisdom.

Daarom deed de bisschop er een beroep op om eveneens buiten Kortemark het onderwijs te organiseren. Bovekerke werd in 1871 het eerste hulphuis. Daarna volgden : Zuienkerke (1880), Uitkerke (1884), Westende (1885), Bredene-dorp (1886), Haringe (1887), Westkapelle (1893), Bulscamp (overgenomen van de Roesbrugge Dames te Ieper in 1894, in 1908 afgestaan aan de Zusters van 't Gelove (Tielt)), La Docherie : in het mijngebied van Charleroi (1897), Zandvoorde (1897), Kortemark-Elle (1899).

Steeds stuurde Moeder Stanislas er een groep van drie of vier zusters heen. Dat het bijna allemaal plaatsen uit de kuststreek waren is te wijten aan het feit dat daar slechts weinig moederkloosters gevestigd waren. Door deze stichtingen elders in de provincie kreeg het Kortemarkse hoofdklooster vermaardheid, wat dan ook zorgde voor een toenemend aantal zusters (163 zusters in 1927).

In 1894 werd de wijkschool te Markhove herbouwd. De oude moest plaats ruimen voor de weg naar Ichtegem. Een tweede wijkschool - de Sint-Antoniusschool - werd in 1899 opgericht op het gehucht Elle, "gelegen een halve uur van de plaats". Daar werden een "bewaarschool" en een "spellewertschool" opgericht voor een 70-tal leerlingen¹³.

¹³ A. JACOBUS, O.C., pp. 119-120 ; Kortemark, K.A., fotoboek I, pp. 20-33

Tegen het einde van de negentiende eeuw barstten het kleine klooster en de schoolgebouwen aan de Handzamestraat uit hun voegen. Het succes van het pensionaat (45 kostgangers op het einde van de negentiende eeuw), het toenemend aantal zusters en de pas opgerichte landbouwschool vereisten bijkomende lokalen. Moeder Stanislas verkreeg de nodige gelden en in 1898 verrezen de nieuwe gebouwen. Er kwamen een nieuwe refter, een speelzaal en slaapplaatsen voor de zusters en pensionaires. Zo ontstond een machtig gebouwencomplex, een waar "visitekaartje" voor de school.

Moeder Stanislas overleed op 22 oktober 1900¹⁴.

¹⁴ M. VERHAGHE, *O.C.*, pp. 175-176 ; Kortemark, K.A., fotoboek I, p. 24 ; Brugge, Ka.B., legger 1848

24. Spreekkamer (ca. 1895).

25. Zicht op de slaapzalen (ca. 1895).

26. Voorgevel (ca. 1895).

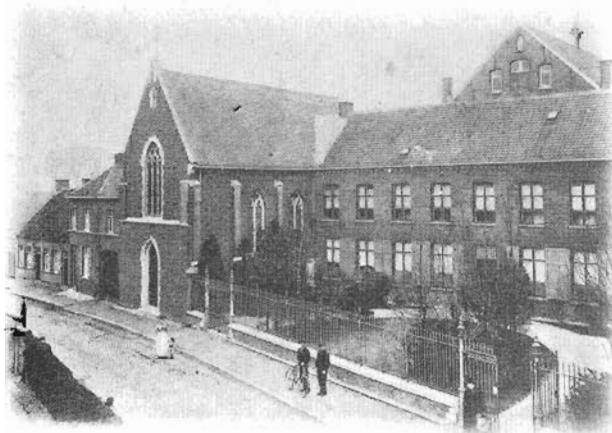
Pensionnat de la bienheureuse Marguerite-Marie. Cortemarck.
Grand parloir.

Marguerite

Pensionnat de la bienheureuse Marguerite-Marie. Cortemarck.
Vue des Dortoirs.

M. Brylou

Pensionnat de la bienheureuse Marguerite-Marie. Cortemarck.
Façade de devant.

Marguerite

6. De directeurs van het klooster in de negentiende eeuw.

In 1905 stelde de bisschop de Congregatie van de H. Vincentius a Paulo te Kortemark onder de leiding van een directeur die uitsluitend verantwoordelijk was voor de kloostergemeenschap. Tot die datum hadden de pastoors van Kortemark deze taak vervuld. Hieronder volgt de lijst van de parochiepriesters die directeur waren van de congregatie¹⁵.

1. E.H. P. Mulle, ° 1787, Sint-Eloois-Winkel
pastoor pastoor te Kortemark : 1811
† 1846 te Kortemark.
2. E.H. L.J. Lampe, ° 4/10/1801, Bellegem
pastoor pastoor te Kortemark : 1846
directeur van 1846 tot 1852 en
7 maanden in 1863
† 8/8/1863, Kortemark
3. E.H. L. Vanden Berghe, directeur van 1852 tot 1857
onderpastoor
4. E.H. E. Van Den Ginste, directeur van 1857 tot 1863
onderpastoor
5. E.H. F. A. De Bruille, ° 25/3/1822, Wevelgem
pastoor pastoor te Kortemark : 1863
† 10/9/1869, Kortemark
6. E.H. C. Loncke, ° 2/8/1815, Lendeledede
pastoor pastoor te Kortemark : 1869
† 20/5/1875, Kortemark
7. E.H. H.B. Floor, ° 9/8/1828, Krombeke
pastoor pastoor te Kortemark : 1875
† 18/4/1884, Kortemark

¹⁵ M. VERHAGHE, *O.C.*, pp. 168-170 ; Kortemark, K.A., fotoboek I, p. 33 en fotoboek II, pp. 24-30

8. E.H. V. Cambier,
pastoor

° 1845, Veurne
pastoor te Kortemark : 1884
directeur tot 1895,
daarna deken te Gistel
† 25/7/1910, Gistel

9. E.H. P.J. Timmerman,
pastoor

° 13/10/1838, Oostnieuwkerke
pastoor te Kortemark : 1895
directeur tot 1905
† 2/5/1908, Kortemark

IN 1898 GEWELLEN EERWENDE DAT IK DEDEN

D. O. M.

Voor de Ziel
VAN DES
EERWEEEDEN HEER

PETRUS MULLE,
GEBOREN TE WYSSHEL-S- ELDUY;

gedurende 9 maanden Onderpastoor te Thourout, 11 jaren Onderpastoor en 24 jaren Pastoor te Kortemark; aldaar overleden den 7 October 1846, in den ouderdom van 59 jaren.

Die niet misdoet met de leeg, doen le oogen vol-maekten niet.
Gelukkig de vreeszige wael sy sulen kinderen Gods genand worden.
Welke glorie voor desen die sich niet waken op in de wysheid en de gaderwiltigheid van sijn teiryke kinderen.

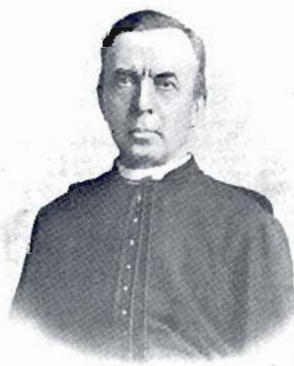
R. I. P.

Rouscloete, by Stock-Werbruck.

*Deelster heeft uyns stem antwoord by
heeft grote spijne en traanen gesien.*

*Le Seigneur a entendu ma voix et il
s'est mis à mes larmes.*

Zeer Eerw. Heer
Victor Cambier
Pastoor-Deken van Gistel.

Drukkerij Van Hantschick, Gistel.

Gid voor de fiererust gort den
Zijn. Heer
Peter-Johan Timmerman,
geboren te Oostnieuwkerke 13 October 1838,
overleden te Kortemark 18 December 1908, be-
dient te Kortemark 1883, Onderpastoor te Dik-
shoop 1887, te Hantschick 1892,
te Hantschick en te Hantschick 1897,
Bijzondere Director van Hantschick te Kortemark 1870,
van Kortemark te Juli 1863 en te Kortemark den 15
Juli 1885, alwaar hij overleden is in zijn 69ste
slapen op 2 Mei 1908, in den ouderdom van 69
Overleden te Kortemark 1908, te Kortemark
Druk, Vereeniging van Kortemark.

7. Het ontluikende landbouwonderwijs.

Op het einde van de negentiende eeuw begon in België de organisatie van het landbouwonderwijs. Het was één van de antwoorden op de landbouwcrisis van de jaren zeventig en tachtig. Op secundair niveau werd tijdens de tweede helft van de jaren tachtig gestart met verschillende land- en tuinbouwscholen.

Tegelijkertijd werden gelijkaardige afdelingen daarvan verbonden aan lagere scholen. Ze waren bestemd voor leerlingen van veertien jaar en ouder. Een breder landbouwerspubliek probeerde men te bereiken met voordrachten en avond- of zondagscursussen.

Het ministerie van landbouw droeg ook bij tot de uitbouw van het landbouwonderwijs. In 1890 werden een paar rondreizende melkerijscholen gesticht. Die hadden vooral de bedoeling de kwaliteit van melk en boter te verbeteren. Zij kenden bij de landbouwbevolking een heel groot succes. De praktische resultaten van deze ambulante scholen leidden tot een meer uitgebreid huishoudkundig landbouwonderwijs.

30. Een reizende landbouwschool.

31. Zicht op de kapel met daarvoor de inrijpoort van "Sarmonts". Situatie in 1905. Het lage huis juist achter de haag behoorde niet tot de school. Achter de koets bemerken we de lagere school.

32. Groep leerlingen voor de melkerijschool. Het gebouwtje telde twee klassen : één diende als keuken en de andere als wasplaats. Er waren drie kelders : voor het karnen, voor het kneden van de boter en voor het bereiden van kaas. In 1950 werd het gebouwtje afgebroken. Op deze plaats werd later het talenpracticum ingericht.

33. Interieur melkerijschool (1922).

Ook ontstonden in die periode, op privé-initiatief of met staatssteun, niet-reizende landbouwhuishoudscholen : ofwel zelfstandige instellingen ofwel afdelingen die aan pensionaten werden verbonden. In 1891 kende men zes dergelijke instellingen, in 1907 waren het er dertien plus vier afdelingen (Borgworm, Heule, Moorslede en Kortemark) die deel uitmaakten van een pensioonaat. In 1912 telde men veertien instellingen waarvan zeven op secundair niveau. En daartoe behoorde ook ons instituut¹⁶.

Reeds in oktober 1894 werd in het Margareta-Maria-pensioonaat een huishoudkundige landbouwafdeling of melkerijschool geopend. Ze werd toegewijd aan de Heilige Jozef. Het betrof hier een autonome afdeling waar men het lager landbouwonderwijs kon volgen. Deze studies omvatten drie studie jaren waarin men naast de algemene vakken nog les kreeg in "melkerie, huishoudkunde, land- en hofbouw". Wat de bedoeling was van deze opleiding kunnen we lezen in een folder uit die beginperiode : "Waar zij het bedrijf harer ouders leert kennen, hoogachten en beminnen en waar zij de nodige kennissen opdoet, die haar passen in het bestier van de hoeve en van het huishouden ...". Met het oog op de oprichting van de melkerijschool had Moeder Stanislas in november 1893 twee kloosterzusters, namelijk Zuster Beatrix (Eulalie Rosselle) en Zuster Imelda (Irma Vandenbroucke), naar de landbouwschool van Wevelgem gestuurd. Zij behaalden er in maart 1894 het diploma voor het landbouwonderwijs¹⁷.

Het programma van de melkerijschool stemde, en dit alleszins vanaf 1902, overeen met dat voorgeschreven door het ministerie van landbouw. Er kwam geregeld inspectie, het examen werd bijgewoond door een afgevaardigde van het ministerie en om de drie jaar moest een verslag overgemaakt worden aan de minister.

Deze "rapports triennaux" leren ons heel vaak over hoe het er toen aan toe ging :

"Algemene Inrichting

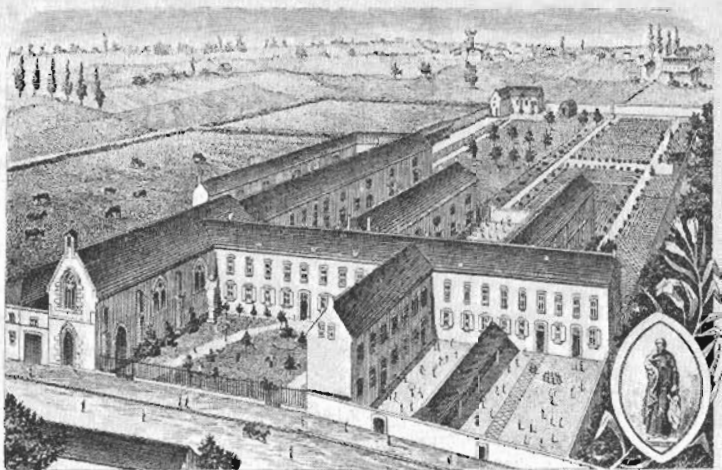
In 1905-1906 is de huishoudkundige Landbouwafdeeling tot school ingericht geweest met drie jaargangen. Deze verandering was uiterst welkom bij de ouders der leerlingen die er grootelijk aanhouden dat hunne kinderen een grondig onderwijs ontvangen in landbouw en huishoudkunde. Reeds geniet men de vruchten van dit onderricht en men bestatigt grooten bloei en vooruitgang...

¹⁶ M. VERHAEGHE, O.C., pp. 200-204 ; M. DE VROFDE, art. *Onderwijs 1878-1914* in *A.G.N.*, pp. 339-340 ; F. EVRARD, *Landbouwkundig onderwijs ...*, p. 1

¹⁷ Kortemark, S.A., schrift IV, p. 7 ; Kortemark, S.A., Klokje nr. 54, 1952 ; Kortemark, K.A., schrift V, pp. 9 en 42-43 en S.A., fotoboek I, pp. 145-149

Geloofd zij. J. Cb.

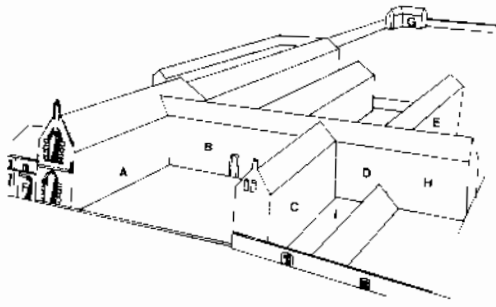
1909

PENSIONNAT de la BIENHEUREUSE MARGUERITE-MARIE
CORTEMARCK

Beminde broeder,

Ik heb U beloofd eenen
langen epistel af te zenden
ik wil mijn woord houden.
Ik begin dus maar te vertellen.
Dinsdag is Maria mij komen
bezoeken, zoals gij weet waren
wij geschikt dan te zamen naar
Zaven te gaan maar ongeluk:

Onderwijs

Men volgt het programma door het ministerie uitgegeven ; doch de uren van praktijk hebben wij merkkelijk moeten vermenigvuldigen om onze leerlingen de verschillende verbeterde werkzaamheden grondig aan te leren, die in ons Vlaanderen bestaan door de ondervinding te kunnen weerleggen hetgeen zij nu gewoonlijk doen.

De leerlingen volgen daarenboven ook nog de gewone lessen van de kostschool...

Boekerijen en wetenschappelijke verzamelingen.

Gedurende het verlopen tijdperk heeft het gesticht het volgende aangeworven :

Eene verzameling voor het aanschouwelijk onderwijs en voor de beginselen der natuurlijke geschiedenis 12 tableaux : De cultuurgewassen van ons Vaderland met hunne vrienden en vijanden door Snijders. Twee vleeschhouwerijplaten (os, het kalf, het schaap en het lam) met beeldenbeschrijving en verdeelingen. De koe, groot model, door H.M. Kroon, aanschouwelijk in- en uitwindig voorgesteld door 6 beweegbare platen.

4 tableaux : grondbeginselen van den Plantenkweek.

Samenstelling der planten door E. Degrolle ...

Het stelsel Weck voor 't bewaren van groensels. Eene verzameling voor de proeven van scheikunde ...

Men oefent de leerlingen in het aanleggen van eenen gewonen groenselhof en leeren hun de kweekwijzen der groensels kennen alsook de voornaamste soorten die best gelukken met het slach van meststoffen die zij eischen volgens de grond der streken. Om dit doel te bereiken doen wij jaarlijks proeven op eenige groensels. De leerlingen helpen een kleine hoeve bezorgen (o.a. vier melkkoeien). Zij rekenen de voedende waarde en den prijs van het rantsoen uit, ... bewerken de boter en maken kaas. Dikwijls bereiden zij maaltijden en leeren het boekhouden voor de menagie en de pachthoeve ... De leerlingen volgen ook nog de gewone lessen der kostschool zoals : godsdienst, zedenleer, talen¹⁸.

De melkerijschool vond haar eerste onderkomen in "Huis Surmont" dat door de zusters rond 1875 was aangekocht. Het paalde aan de linkerzijde van de kapel en gaf met een grote inrijpoort uit op de straat. Hier bevonden zich de stallingen en de waslokalen van de school en in de kelders werden de lessen van "melk- en kaasmakerie" gegeven. Omdat deze kelders te smal en te duister waren, verhuisde de melkerij al vlug naar een gebouw dat achteraan in de kleine kloostertuin stond.

34/35. Klooster en school rond 1909

A Kapel

B Klooster

C Lagere school

D Lagere school

E Pensionaat

F "Surmonts"

G Melkerijschool

H Speelplaats pensionaat

I Speelplaats lagere school

¹⁸ Kortemark, S.A., schrift V, pp. 18-19

36. Reeds in vorige eeuw werden aan oudleerlingen bijscholing gegeven (foto : 1898).

Het was niet ruim maar het was beter aangepast aan het lesgeven. Er waren twee klaslokalen - een keuken en een wasplaats - en drie kelders die gebruikt werden voor boter- en kaasbereiding. Dit gebouwtje is vandaag de dag verdwenen en vervangen door het talenpracticum en de werkplaats van de zusters¹⁹.

Intussen bleef het verhoopte succes echter uit. In 1898 waren er slechts achttien leerlingen ingeschreven voor de drie leerjaren, in 1904 was dit aantal gedaald tot veertien. De toen heersende mentaliteit bij de plattelandsbevolking was zeker niet vreemd aan die toestand : "Geleerdheid zou geen boter in den karn brengen".

Gelukkig kon moeder Marie-Henriette daar verandering in brengen. In samenwerking met de directeur, E.H. Goethals, ijverde zij om de lagere landbouwhuishoudschool hoger te waarderen. Zij wilde er een volwaardige landbouwhuishoudschool van maken. Dit blijkt uit volgende brief aan de minister :

"Aan de weledelen Heer Baron Vander Bruggen. Minister van landbouw.

Mijnheer de Minister,

Wij verzoeken UE eerbiedelijk de toelating te willen geven van, met Oktober aanstaande, in onze landbouwhuishoudafdeling, het volledige programma te mogen onderwijzen. Ons inzicht is zeer nuttig werk te doen, met te Cortemarck eene landbouwhuishoudschool in te richten, 't is hier immers in 't herte van Westvlaanderen, waar er, tot nu toe, nog niet eene dergelijke school bestaat ; en 't is in

¹⁹ Interview met Zuster Placide , Kortemark. S.A., schrift IV. p. 9 en K.A., fotoboek II, pp. 54 en 55

eene kostschool die bijna uitsluitend door dochters van landbouwers bevolkt is. Het onderwijs zou er gegeven worden door het tegenwoordig zeer bekwaam personeel onzer land- en huishoudafdeling, door den Priester-Bestierder van het Gesticht, en indien zulks nodig is, door eenen heer landbouwingenieur ..."
(brief van 2 september 1905) ²⁰.

Na een eindeloos heen en weer schrijven naar Brussel ging de vernieuwde school van start in 1905, nu met volledig programma.

Datzelfde jaar nog kreeg de school een eerste jaarlijkse subsidie van het ministerie van landbouw. Een provinciale toelage volgde pas na lang aandringen in 1922.

Deze vernieuwde landbouwhuishoudschool kende succes. Het aantal leerlingen klom van 22 voor het schooljaar 1908-1909 op naar 61 in 1914. De leerlingen zaten gespreid over een voorbereidend, een eerste en een tweede leerjaar. Tot na de Eerste Wereldoorlog was er nog geen sprake van een scheiding tussen landbouwhuishoudschool en de andere afdeling van het pensionaat. In 1914 telden beide een 130-tal kostgangertjes. Voor de algemene vakken hadden ze samen les : godsdienst van E.H. Goethals, rekenen van Zuster Prisca, Nederlands van Zuster Pulcherie en snit en naad van Zuster Magdalena. Alleen voor de typische vakken had een deel van de leerlingen apart les. Zuster Beatrix gaf les in plant- en dierkunde, land- en tuinbouw ; Zuster Imelda en E.H. Directeur stonden in voor de lessen van scheikunde, natuurkunde, het kweken van dieren, handel en boekhouden.

In de periode 1894-1913 werden 240 diploma's afgeleverd door de middelbare landbouwhuishoudschool. Een brief uit 1913 vermeldde het taalgebruik :

"Het landbouwhuishoudkundig onderwijs is in het Vlaamsch gegeven. De leerlingen ontvangen 4 uren les per week over de Fransche taal en zijn verplicht Fransch te spreken gedurende den speeltijd en op wandeling" ²¹.

²⁰ Kortemark, S.A., schrift IV, pp. 3 en 11 en schrift V, pp. 9 en 12 en K.A., fotoboek I, p. 83

²¹ Kortemark, S.A., schrift V, pp. 23, 53 en 55, fotoboek I, pp. 145-149

Ecole ménagère agricole. — Cortemarck — La cueillette des pommes de terre.
L. Lagaert, Brux.

37. Leerlingen van de landbouwschool aan het werk bij het rooien van aardappelen (ca. 1910)